

djelovanju pravosuđa. Također, u ovom dijelu knjige autor na temelju arhivske dokumentacije analizira kakvu je i koju ulogu imao SDS u samim sudskim procesima na primjeru procesa za eksploziju u Paromlinskoj. Kroz dokumente Okružnog suda u Zagrebu prikazan je tijek i sadržaj presude kojom je Vinko Marković osuđen na osam godina strogog zatvora te na koji način su mediji izvještavali o cjelokupnom slučaju Paromlinska.

Peto poglavlje *Robija* zauzima središnji dio monografije u kojoj autor kroz Markovićev slučaj izdržavanja kazne u kaznionici u Staroj Gradiški iznosi problematiku političkih zatvorenika u komunističkoj Jugoslaviji te daje prikaz funkcioniranja zatvorskog sustava na teritoriju SRH. Tako se u ovom poglavlju mogu pronaći razni statistički podaci prikazani u tablicama o političkim osuđenima u SFRJ. Kroz svjedočanstva i memoare bivših zatvorenika u Staroj Gradiški vidljivo je kakvi su bili uvjeti zatvorskog života u kojem se našao Vinko Marković, a iz Markovićeve dosjea u SDS-u te zatvorskog dosjea prikazano je kako je i na koji način SDS i dalje nadzirao političke zatvorenike za vrijeme izdržavanje kazne. Također, u ovom poglavlju autor je obradio problematiku pitanja ljudskih prava u odnosu na položaj političkih zatvorenika u komunističkoj Jugoslaviji. Ostatak poglavlja obrađuje Markovićev boravak i svakodnevicu u zatvoru, borbu za dokazivanjem nevinosti te u konačnici, izlazak iz zatvora.

U poglavlju *Zaključna razmatranja*, autor se bavi ključnom tezom kako je SDS iscenirao slučaj u Paromlinskoj te kroz nekoliko točki gledišta razmatra navedenu mogućnost. Na kraju, autor detaljno opisuje organizaciju državne sigurnosti u komunističkoj Jugoslaviji prema zakonskim i podzakonskim aktima te argumentirano raščlanjuje tezu kako je Služba državne sigurnosti bila samo jedan od instrumenata komunističke vlasti sa svrhom očuvanja postojećeg represivnog poretka, a u svojoj ulozi čuvara poretka nije birala metode u svom radu.

Na kraju knjige nalaze se brojni prilozi iz arhivske dokumentacije o slučaju Paromlinska te iz osobnog arhiva obitelji Marković. Jednako tako, u popisu izvora i literature vidljivo je kako je autor uistinu iscrpno obradio zadanu tematiku koristeći bogat neobjavljen arhivski materijal i objavljene izvore te recentnu literaturu i onodobnu periodiku. Na samom kraju monografije nalaze se *Popis kratica i pokrata*, *Kazalo imena* te *Bilješka o autoru*.

Knjiga *Kako je operirala UDBA?* predstavlja uistinu izniman doprinos u istraživanju problematike funkcioniranja jugoslavenske političke policije. Kroz prikaz sudbine jednog pojedinca, autor je iznio nova saznanja o djelovanju sigurnosno-obavještajnog sustava komunističke Jugoslavije te postavio smjerokaz i temelje za daljnja historiografska istraživanja o povijesti Udbe.

Nikolina Mokricki

***Zeitschrift für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas*, „Archive in Kroatien“. Spiegelungen. Jg. 17 (2022), Hft: 2. Regensburg: Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas LMU München; Verlag Friedrich Pustet, 270 str.**

Časopis Spiegelungen, koji izlazi od 2006. godine kao polugodišnjak te se smatra slijednikom novina „Südostdeutschen Vierteljahresblätter“ (1952. – 2005.), sada pod nakladom Instituta za njemačku kulturu i povijesti jugoistočne Europe pri Ludwig-Maximilians-Universität u Münchenu i naklade Friedrich Pustet, svoj drugi broj za 2022. godinu posvećuje tematski arhivima u Hrvatskoj. Podnaslov „Archive in Kroatien“ nalazi se u rubrici *Wissenschaft* (znanost), a sadržava ukupno 8 članaka na 92 stranice (str. 11-102). Ostatak rubrike posvećen je članci-

ma druge tematike i recenzijama knjiga i radova, dok su dvije ostale rubrike časopisa, *Literatur* (književnost) i *Feuilleton* (feljton) posvećene književnim radovima, biografijama, raspravama i esejima iz područja kulture i povijesti relevantnih za njemačku zajednicu u jugoistočnoj Europi.

U uvodnom dijelu ("Einleitung", 11-14) urednica Angela Ilić iznosi ulogu arhiva u Hrvatskoj u očuvanju kulturne baštine, a napose njemačke kulturno-povijesne baštine na današnjem području Republike Hrvatske. Daje kratki opis dosadašnjih radova istraživača koji su se bavili pitanjem njemačke kulturne i povijesne baštine u Hrvatskoj uz osvrt na projekte digitalizacije u hrvatskim arhivima.

Potom slijedi sedam članaka autora, pretežno zaposlenih u hrvatskim arhivima, pisani na engleskom i njemačkom jeziku. Prvi članak naslovljen "Archival Sources in the Croatian State Archives related to the Research of the Holocaust" (15-28), autorice Rajke Bućin, donosi detaljan pregled arhivskih fondova i zbirki relevantnih za istraživanje holokausta na području Nezavisne Države Hrvatske, a koje se nalaze u Hrvatskom državnom arhivu (HDA) u Zagrebu. Arhivski fondovi i zbirke koje je Bućin predstavila u svom članku odnose se prije svega na institucionalno gradivo javnih i lokalnih tijela NDH i njezinih njemačkih saveznika te na gradivo jugoslavenskih obavještajnih službi i komisija uspostavljenih tijekom i nakon Drugog svjetskog rata u svrhu istraživanja zločina ustaškog režima. Podaci o broju žrtava Holokausta dostupni su za analize i istraživanja i kroz Zbirku tiskovina (HR-HDA-907), a autorica pod posebne zbirke i fondove navodi još fond Upravnog odjeljenja Savske banovine, Odjeljka za državnu zaštitu (HR-HDA-154) i fond Banovine Hrvatske, Odjeljka za državnu zaštitu (HR-HDA-158) gdje bi se mogle pronaći relevantne informacije o židovskim obiteljima i izbjeglicama u međuratnoj Kraljevini Jugoslaviji te neizostavne Zbirke matičnih knjiga (HR-HDA-883, HR-HDA-1448), Zbirke tiskovina (HR-HDA-907) i Zbirke personalija (HR-HDA-805).

Drugi članak "Deutschsprachige Quellen im Staatsarchiv in Zagreb bis zum Jahr 1945" (29-42), autorice Katarine Horvat, odnosi se na arhivsko gradivo na njemačkom jeziku koje je pohranjeno u Državnom arhivu u Zagrebu. Autorica navodi kako se njemački izvori pretežno nalaze u starijem gradivu nastalom u periodu između 1849. i 1860. godine, kada njemački bio jezik činovništva u Civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji, no pojedini spisi se mogu naći u fondovima iz drugih razdoblja. Fondove u kojima su dostupni navedeni izvori autorica je podijelila u devet kategorija prema arhivskom shematizmu. Kategorije su sljedeće: Uprava i javna služba, Sudstvo, Odgoj i obrazovanje, Kultura, znanost i mediji, Zdravstvo i socijalna služba, Privreda i bankarstvo, Vjerske ustanove, Plemićki, obiteljski i privatni fondovi, Društva i savezi, Zbirke. Svaku od navedenih kategorija slijedi kratki popis i opis relevantnih fondova.

Treći članak obrađuje temu arhivskog gradiva Sveučilišta u Zagrebu pod naslovom "Archivalisches Erbe der Universität Zagreb" (43-52), autorice Vlatke Lemić. Autorica daje kratki pregled povijesti sveučilišta uz sažete opise pojedinih važnijih fondova koji su pohranjeni na više lokacija i pismohrana u vlasništvu Sveučilišta. Osim gradiva u fizičkom obliku, autorica ukazuje na sve veći opseg digitalnog, odnosno digitaliziranog gradiva dostupnog preko platformi Topoteka i Vizbi (Virtualna zbirka Sveučilišta u Zagrebu). Autorica se u svom članku dotiče i problematike odnosa između mreže hrvatskih državnih arhiva i drugih javnih ustanova koje posjeduju arhivsko gradivo oko pitanja (ne)ujednačenosti stručnog poslovanja i evidencije gradiva.

Thomas Möbius i Tihomir Engler autori su četvrtog članka posvećenog projektu digitalizacije novina na njemačkom jeziku, "Projekt der Digitalisierung deutschsprachiger Zeitungen – Die Draus und Slavonische Presse" (53-64), a koje su izlazile u Osijeku u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Radi se zapravo o suprojektu nastalom kao dio zajedničkog projekta

Instituta za germanistiku Justus-Liebig Sveučilišta u Gießenu i Sveučilišta Josip Juraj Strossmayer u Osijeku, *Tragovi njemačkog jezika, književnosti i kulture u Hrvatskoj / Spuren deutscher Sprache, Literatur und Kultur in Kroatien* (2017. – 2019.). Osim digitalizacije spomenutih osječkih (slavonskih) novina na njemačkom jeziku – *Die Drau* i *Slavonische Presse*, digitaliziran je i kalendara *Esegger Bote*. Ukupno je planirana digitalizacija 156 346 stranica, a realizirano je ukupno 147 460 stranica spomenutih tiskovina. Digitalizirani sadržaj dostupan je na više digitalnih platformi, a uvršten je i u digitalnu zbirku Starih hrvatskih novina u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Članak donosi i kratki povijesni pregled izdavaštva osječkih i slavonskih novina na njemačkom jeziku i donosi podatke o radu na zajedničkom projektu instituta iz Gießena i osječkog sveučilišta.

Peti članak također obrađuje arhivsko gradivo s područja Osijeka, a odnosi se na izvore za njemački jezik u školstvo grada Osijeka koji su pohranjeni u Državnom arhivu u Osijeku (DAOS) i Muzeju Slavonije Osijek, “Historische Quellen zur deutschen Sprache im Schulwesen der Stadt Esseg / Osijek im Staatsarchiv Osijek und im Museum Slawoniens Osijek” (65-76). Autorica, Ljubica Kordić, na početku daje kratki povijesni pregled razvoja Osijeka kao “multietničkog i multikulturalnog grada”, a potom slijedi opširniji povijesni pregled razvoja školstva u Osijeku, s naglaskom na školstvo u 19. stoljeću. Na kraju članka navedeni su popisi arhivskog gradiva i izvora koje se čuva u DAOS-u, Muzeju Slavonije i Knjižnici Pravnog fakulteta u Osijeku.

U šestom članku, naslovljenom “Archival Material in German in the State Archives in Pazin” (77-82), autorica Maja Milovan osvrnula se na arhivsko gradivo na njemačkom jeziku u Državnom arhivu u Pazinu. Autorica je izradila opsežan popis fondova koji sadržavaju spise na njemačkom jeziku, napominjući da će se popisivanje gradiva na njemačkom jeziku nastaviti te je moguće da će se nizu od pedeset i šest fondova i zbirki dodati još poneki arhivski izvor.

Sedmi i posljednji članak, “Historische Quellen zur Erforschung der Habsburgermonarchie in Dalmatien aus dem Staatsarchiv Zadar” (83-102), iz tematske cjeline o arhivima u Hrvatskoj odnosi se na izvore za istraživanje povijesti Habsburške Monarhije u Dalmaciji iz Državnom arhivu u Zadru. Autorice članka, Ankica Strmota i Dubravka Kolić, uz sažeti povijesni pregled razvoja arhivske službe u Zadru, pojašnjavaju i povijesni kontekst nastanka arhivskog gradiva. Naglasak je stavljen na razdoblje prve i druge habsburške (austrijske) vladavine nad Dalmacijom (1797. – 1805., 1813. – 1918.) s obzirom da je tada službeni jezik uprave bio njemački te je većina sačuvanih spisa i dokumentacije iz toga razdoblja na njemačkom jeziku. Autorice su izradile i popise arhivskih fondova i zbirki, sa spisima na njemačkom jeziku, podijeljenih prema sličnoj kategorizaciji kao u članku o arhivskom gradivu na njemačkom jeziku u Državnom arhivu u Zagrebu.

Članci u ovom tematskom broju predstavljaju prilično sistematizirani pregled arhivskog gradiva na njemačkom jeziku koje se nalazi u državnim arhivima i drugim ustanovama s arhivskim gradivom u Republici Hrvatskoj. Iako se u nekim člancima veća pozornost usmjerila na analizu i opis povijesnog konteksta nastanka gradiva ili pak na njegovu očuvanost, a nešto manje na popisivanje arhivskih fondova i zbirki, objavljeni prilozi dobar su istraživački i bibliografski “alat” za istraživače. Objavljivanje ovakvih tematskih cjelina podiže i kvalitetu rada arhivista u popisivanju i kategorizaciji gradiva te potiče i pomaže u izradi baza podataka digitaliziranog gradiva. Daljnja objavljivanja ovakvih tematskih cjelina o arhivskom gradivu na njemačkom jeziku, ponajprije pohranjenom u hrvatskim arhivima, zasigurno bi još jače potaknula istraživače s njemačkog govornog područja na dijakronijski i tematski raznovrsna istraživanja u historiografiji i u srodnim disciplinama.

Mislav Radošević